

ÖZ ETKİNLİK ÖLÇEĞİ'NİN PSİKOMETRİK ÖZELLİKLERİ

İlknur ÖZALP TÜRETGEN¹, Sevim CESUR²

¹İ.Ü. Psikoloji Bölümü, Uygulamalı Psikoloji Anabilim Dalı, Araştırma Görevlisi

²İ.Ü. Psikoloji Bölümü, Sosyal Psikoloji Anabilim Dalı, Yardımcı Doçent Dr.

THE PSYCHOMETRIC TRAITS OF SELF-EFFICACY SCALE

Abstract: Aim of the study is to investigate further psychometric properties of the Self-Efficacy Scale [1] which was translated to Turkish by Cesur and Özalp Türetgen [2]. Self-efficacy is the sum of all the important successes and failures a person attributes to himself/herself. The scale was applied to white color workers from different sectors. The respondents have at least high school education (132 female, 105 male). Cronbach Alpha reliability coefficient is .89. Factor analyses were conducted for the validity of the scale and three factors including 19 items were labeled as "Willingness to Struggle with Difficulties", "Willingness to Initiate Behavior and to Complete", "Social Efficacy". As an indicator of construct validity, the scale had significant positive relationship with assertiveness and negative relationships with locus of control and neuroticism. These findings support the reliability and validity of the scale. No relationship was found between self efficacy, age and gender.

Keywords: Self-Efficacy, Self-Efficacy Scale, Reliability, Validity

ÖZ ETKİNLİK ÖLÇEĞİ'NİN PSİKOMETRİK ÖZELLİKLERİ

Özet: Bu çalışmanın amacı, Cesur ve Özalp Türetgen [2] tarafından Türkçe'ye çevrilen Öz Etkinlik Ölçeği'nin [1] psikometrik özelliklerinin daha ileri derecede incelenmesidir. Öz etkinlik, kişinin kendisine atfettiği bütün önemli başarı ve başarısızlıkların bir toplamıdır.

Ölçek, farklı sektörlerde görev yapan beyaz yakalı çalışanlara uygulanmıştır. En az lise mezunu olan katılımcıların 132'si kadın, 105'i erkektir.

Ölçeğin güvenilirliği için hesaplanan Cronbach Alfa değeri .84 bulunmuştur. Geçerliliğe yönelik olarak faktör analizi uygulandığında orijinalinden farklı olarak, "Zorluklara Atılma-Mücadele", "İşe Başlama-Tamamlama" ve "Sosyal Etkinlik" olarak isimlendirilen, 19 maddeli ve üç boyutlu bir yapı ortaya çıkmıştır. Yine geçerlilik için ölçeğin, Kontrol Odağı, Atılganlık ve Nörotiklik yapılarıyla ilişkisi incelenmiştir. Ölçek, beklendiği gibi atılganlıkla pozitif, kontrol odağı ve nörotiklikle de negatif yönde anlamlı korelasyona sahiptir. Bu veriler ölçeğin güvenilirliğine ve geçerliliğine yönelik deliller sunmaktadır.

Ayrıca öz etkinlikle cinsiyet ve yaş değişkeninin ilişkisi de incelenmiştir. Ancak öz etkinlikle bu değişkenler arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Anahtar Kelimeler: Öz-Etkinlik, Öz Etkinlik Ölçeği, Güvenilirlik, Geçerlilik

I. GİRİŞ

Psikolojide son yıllarda, kişinin kendisinden kaynaklanan düşüncelerinin psikolojik işlevlerine etkisi üzerine artan bir ilgi mevcuttur. Araştırmalar farklı isimler altında değişik bakış açılarıyla yapılsa da aslında incelenen temel fenomen, bireylerin hayatlarındaki olayları üretmeye ve düzenlemeye yönelik kişisel etkinlikleridir. Bu alandaki en önemli teorik yaklaşımlardan biri Bandura [3] tarafından geliştirilen Öz Etkinlik (Self-Efficacy) Teorisi'dir. Öz etkinlik, insanın failliğinde önemli bir yer tutar ve etkinliğine dair kişinin algılarını, düşünce kalıplarını, faaliyetlerini ve heyecanlarını yönlendirir. Öz etkinlik beklentisi davranışsal değişimin en önemli belirleyicisidir, çünkü bu beklenti bir davranışı ortaya koymak için içsel kararı ve harcanan çabayı belirler. Kısaca öz etkinlik, kendine atfedilen bütün önemli başarı ve başarısızlıkların bir toplamı olarak tanımlanabilir. Bandura [3], bireylerin terapötik süreçlerden farklı şekillerde etkilendiği

gözlemlerine dayanarak, öz etkinliğin davranış değişikliğine yol açan her türlü terapide önemli bir yeri olduğu varsayımını ortaya atmıştır. Bandura'nın ilk dönem çalışmalarında, öz etkinlik korku ve kaçınma davranışlarındaki değişiklikleri incelemede merkezi bir öneme sahiptir.

Teoriye göre, öz etkinlik beklentileri davranış değişikliğinin en güçlü belirleyicisidir. Bu anlamda Bandura [3], etkinlik beklentilerinin, tepki-çıkıtı beklentilerinden farklı olduğunu iddia etmektedir. Çıkıtı beklentisi, kişinin belirli bir davranışın belirli çıktılarla sonuçlanacağına dair beklentisidir. Etkinlik beklentisiyse kişinin, çıktılarını ortaya çıkartacak belirli davranışları başarılı bir şekilde yapabileceğine dair ikna olmasıdır. Kişinin davranışları çıktı ve etkinlik beklentilerine göre farklılaşabilir, çünkü bireyler belirli faaliyetlerin belirli çıktılara yol açacağına inansalar bile, eğer gerekli faaliyetleri sergileyebilecekleri konusunda şüpheye sahiplerse, çıktılarını oluşturacak davranışları

yapamayabilirler. Bunun nedeni öz etkinlik beklentilerinin bir davranışı sergilemek için ilk kararın verilmesini, sarf edilen çabayı, zorluk karşısında direnmeyi belirlemesidir. Etkinlik beklentileri insanların ne kadar çaba harcayacaklarını, engeller ve hoş gitmeyen deneyimler karşısında ne kadar direnebileceklerini tayin eder. Belirli yeteneklerle donatılmış olmak veya teşvik edicilerin sunulmuş olması yeterli değildir; etkinlik beklentileri insanların faaliyetleri yapmayı seçmelerini, bu faaliyetlerde ne kadar çaba harcayacaklarını veya çabalarında ne kadar ısrarcı olacaklarını etkiler.

Kişisel etkinlik beklentileri dört temel bilgi kaynağından beslenir [3]: performans başarıları (performance accomplishments), dolaylı deneyimler (vicarious experience), sözel iknalar (verbal persuasion) ve fizyolojik durumlar (physiological states). Performans başarıları, öz etkinlik üzerinde diğerlerinden daha fazla etkilidir, çünkü kişisel başarı deneyimlerine dayanır. Başarılar, üstesinden gelme beklentilerini yükseltir, tekrarlanmış başarısızlıklar ise bu beklentileri azaltır. İnsanlar yalnızca kendi deneyimlerinden yola çıkarak öz etkinlik seviyelerini oluşturmazlar; beklentilerin pek çoğu aynı zamanda dolaylı deneyimlerden de kaynaklanır. Örneğin, başkalarının tehlikeli birtakım faaliyetlerinin kötü sonuçlara yol açmadığını görmek, kendilerinin de isterlerse aynı performansı gösterebileceklerine dair inanç geliştirmelerine neden olur. Kullanımı kolay olduğu için davranışı etkilemede sözel iknalar da oldukça yaygın olarak kullanılır. İkna yoluyla insanlar geçmişteki bazı başarısızlıklarının yarattığı duyguların üstesinden gelebileceklerine inandırılabilirler. Son olarak stresli ve gergin ortamlar genellikle bir heyecansal canlanma yaratır ve bu da kişinin beklentileri için bir bilgi kaynağı görevi görebilir. İnsanlar gergin olup olmadıklarına ve strese yakınlıklarına karar verirken fizyolojik durumlarına da bakarlar.

Yukarıda da bahsedildiği gibi, aynı tedavi tekniği uygulanan bireyler tedaviden farklı oranlarda yararlanmaktadır, bu da büyük oranda öz etkinlik seviyesine bağlı bir durumdur. Öz etkinlik, fobiklerde, sigara bağımlılığında, kalp krizi sonrası sağlıklı davranışların öğrenilmesinde, baş etme davranışında, fizyolojik stres tepki seviyesini düzenlemede, başarısızlık deneyimleriyle ilgili vazgeçme veya umutsuzluk tepkilerini açıklamada etkilidir [4]. Shelton [5], öz etkinliğin, agorofobi, bulumia, kolej öğrencilerinin kariyer seçimleri, öğrencilerin aritmetik başarıları, rekabet performansları, sağlık, ebeveynlik, fobik bozukluklar, cinsiyet rolü farklılıkları, sigarayı azaltma, kilo kaybı, atılganlık gibi çeşitli araştırma alanlarında incelendiğini ve öz etkinliğin bahsedilen bu alanlarda önemli bir yere sahip olduğunu ifade etmektedir. Öte yandan, öz etkinlik kavramı yalnızca tedaviyle bağlantılı olarak değil aynı zamanda çalışma yaşamındaki etkisiyle de ele alınmaya başlanmıştır. Singer'ın öğrencilerle [6] ve orta düzey yöneticilerle [7] yaptığı çalışmalarda, öz etkinliğin

liderliği arzu etmeye anlamlı olarak katkıda bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca Smith ve Foti [8] yaptıkları çalışmada öz etkinliğin gruplarda lider olarak ortaya çıkmaya katkıda bulunduğunu göstermişlerdir. Bir diğer çalışmada orta düzey yöneticilerde öz etkinliğin önemi vurgulanmıştır [9]. Araştırmacılar, orta düzey yöneticilerin görevleri yerine getirmek için becerilerine olan inançları veya algılarının, hem astlarına hem de üstlerine karşı olan rollerindeki başarıları için kritik olduğunu ifade etmişlerdir. Türkiye'de yapılan çalışmalarda da, öz etkinlik ile iş tatmini ve organizasyona bağlılık ölçütleri [10] ve stresle başa çıkma arasında [11] olumlu bir ilişki bulunmuştur.

Bandura için belirli alanlardaki öz etkinlik diğer alanlarla bağlantısızdır, yani birey belirli bir alanda kendini etkin hissedebilirken yaşamın başka bir alanında aynı derecede etkin hissetmeyebilir. Diğer bazı araştırmacılar ise öz etkinliği sadece belirli alanlarla sınırlandırmayıp yaşamın geneliyle bağlantılı bir kavram olarak tarif etmişlerdir. Shelton [5], genel öz etkinliği bir kişilik özelliği olarak ele almış ve başarı ve başarısızlıkların bir birikimiyle zaman içinde değişebilen, nispeten durağan ve global bir özellik olarak tanımlamıştır. Sherer ve diğ. [1] de öz etkinliği genel olarak ele almış ve yaptıkları çalışmada genel öz etkinliği bir bireyin yaşamındaki tüm geçmiş başarı ve başarısız deneyimlerin bir birleşimi olarak tanımlamışlardır. Ayrıca insanların öz etkinlik beklenti düzeylerinde farklılaştıklarını ve bir bireyin genel öz etkinliğinin, kişinin yeni durumlardaki üstünlük beklentilerini etkilemesi gerektiğini belirtmişlerdir.

Genel bir öz etkinlik yaklaşımından hareketle, Sherer ve diğ. [1] belirli durumlara veya davranışlara bağlı olmayan bir öz etkinlik ölçeği geliştirmişlerdir. Bu araştırmacılar ölçek için üç temel alanla ilgili test maddeleri yazmışlardır. Bunlar, sosyal ve görevle ilgili durumdaki davranışı başlatma istekliliği, davranışı tamamlama konusunda çabayı sürdürme istekliliği, zorluklar karşısında dayanıklılıktır. Ölçeğin orijinal versiyonu için 36 madde yazılmış ve faktör analizi sonucunda hiçbir faktöre yüklenmeyen 13 madde ölçekten atılmıştır. Analizler sonucunda, "Genel Öz Etkinlik" ve "Sosyal Öz Etkinlik" olmak üzere iki faktör ortaya çıkmıştır. "Genel Öz Etkinlik" in iç tutarlılığı .86 iken, "Sosyal Öz Etkinlik" in .71 olarak bulunmuştur.

Sherer ve diğ. [1] çalışmalarında ölçeğin yapı geçerliliği için, Kontrol Odağı, I-E Kişisel Kontrol, Marlowe-Crowne Sosyal Arzu Edilebilirlik, Ego Gücü, Kişilerarası Yetkinlik ve Kendilik Değeri Ölçekleri'ni kullanılmışlardır. Analiz sonuçları ölçeğin yapı geçerliliğine yönelik kanıtlar sunmaktadır. Ayrıca kriter geçerliliğine yönelik olarak yapılan analizlerde de herhangi bir işteki süreklilik ve eğitim seviyesi arttıkça öz etkinliğin de arttığı görülmektedir. Daha sonra Sherer ve Adams [12] da çalışmalarında, öz etkinlik alt testlerinin

MMPI, Rathus Atılganlık Envanteri ve Bem Cinsiyet Rolü Envanteri ile ilişkilerine bakmışlardır. Sonuçlar ölçeğin davranışı başlatmak ve devam ettirmekle ilgili kişisel yeteneğe dair beklentinin geçerli olduğunu göstermektedir ve yine yapı geçerliliğine dair kanıtlar sunmaktadır.

Bu çalışma kapsamında, güvenilir ve geçerli olduğu kanıtlanmış olan Öz Etkinlik Ölçeği'nin Türkçe'ye çevrilmesi ve psikometrik özelliklerinin sınanması hedeflenmektedir. Güvenilirlik için iç tutarlılık, geçerlilik için ise yapı geçerliliği yöntemleri kullanılmıştır. Geçerlilik için kullanılan ölçeklerden biri Rotter'in İç-Dış Kontrol Odağı Ölçeği'dir [13]. Öz etkinliği yüksek olan bireyler başarılarını şansa değil kendi becerilerine atfederler [3]. Bu nedenle içsel kontrol odağına sahip olanların daha yüksek düzeyde öz etkin olmaları beklenmektedir. Ayrıca öz etkinliği yüksek olan bireylerin davranışa başlamaları ve devam etmeleri gerektiğinden, Öz Etkinlik Ölçeği'nin sosyal durumlarda girişkenliğini değerlendiren Rathus Atılganlık Envanteri'yle [14] ilişkili olması beklenmektedir. Son olarak, nörotikler genellikle bir şeylerin kötü gidebileceği hissiyle işe başladıklarından [15] bu onların performanslarını olumsuz etkileyebilmektedir. Bu nedenle EPQ Nörotiklik Alt Ölçeği [16] kullanılarak iki yapı arasındaki ilişkinin incelenmesi hedeflenmekte, ölçüm sonuçları arasında ise negatif yönde ilişkinin olması beklenmektedir.

II. YÖNTEM

II.1. Katılımcılar:

Örneklem grubunu farklı sektörlerde ve değişik işletmelerde görev yapan 267 beyaz yakalı çalışan oluşturmaktadır. Statüleri birbirinden farklı olan katılımcılar, devlet ve özel sektöre ait kuruluşlarda finans, sağlık, üretim, hizmet, eğitim gibi çeşitli alanlarda çalışmaktadırlar.

Katılımcıların cinsiyete göre eğitim düzeyi dağılımı Tablo. 1'de sunulmuştur.

Tablo.1. Katılımcıların Cinsiyetlerine Göre Eğitim Düzeyi Dağılımları

Eğitim Cinsiyet	Lise	Ön Lisans	Üniversite	Yüksek Öğretim
Kadın	% 10.9	% 12.5	% 63	% 13.6
Erkek	% 7.3	% 7.9	% 59.8	% 25
Toplam (N=267)	% 9.2	% 10.3	% 61.5	% 19

Örneklem grubunun % 52.6'sı kadın, % 47.4'ü ise erkektir. Yaşları 18 ile 65 arasında değişen katılımcıların

genel yaş ortalaması 32.6'dır (kadınlar = 31.2 ve erkekler = 34.1).

II.2. Veri Toplama Araçları

Öz Etkinlik Ölçeği: Bu çalışmada, Sherer ve diğ. [1] tarafından geliştirilmiş olan Öz Etkinlik (Self-Efficacy) Ölçeği'nin Türkçe'ye uyarlanmış formu kullanılmıştır [2]. Orijinalinde yedisi dolgu maddesi olmak üzere 30 madde bulunan ölçek, beşli Likert Tipi yanıt kategorisine sahiptir. Katılımcılardan her bir ifadeyi okuduktan sonra "hiç katılmıyorum"dan "tamamen katılıyorum"a kadar değişen cevap kategorilerinden kendisine en uygun olanı işaretlemeleri istenilir. Maddelerin puanlanmasında "hiç katılmıyorum" 1, "tamamen katılıyorum" ise 5 puan alır; yüksek puanlar yüksek öz etkinlik özelliğine işaret etmektedir. Ölçek orijinalinde "Genel Öz Etkinlik" ve "Sosyal Öz Etkinlik" olmak üzere iki boyuttan oluşmaktadır.

Ölçeğin Türkçe versiyonunun adaptasyon, geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları, kavramı "Öz-Etkinlik-Yeterlik" olarak adlandıran Gözüm ve Aksayan [17] ve Gözüm [11] tarafından daha önce de yapılmıştır. Erkuş'a [18] göre ölçek ne kadar güvenilir ve geçerli olursa olsun, ölçeğin psikometrik özelliklerinin değişik zamanlarda ve örneklemelerde yeniden sınanması gerekmektedir. Ayrıca ölçeğin bazı maddelerinin çevirisinde görülen aksaklıklar nedeniyle, bu maddelerin tekrar dilimize çevrilmesine karar verilmiştir [2]. Ölçeğin Türkçe'ye uyarlama çalışmaları sırasında, İngilizce'yi çok iyi bilen iki uzman psikolog çalışmada görev almıştır. Bağımsız olarak yapılan çeviriler üçüncü bir uzman psikolog tarafından kontrol edilmiştir. Bu esnada çeviride görülen farklılıklar, ifadelerin Öz Etkinlik Teorisi'ne uygunluğu temel alınarak düzenlenmiştir. Bu çalışmada ölçeğin yeni formunun psikometrik özellikleri sınanmıştır. Elde edilen sonuçlar, yeni versiyonun geçerliliğinin daha iyi sonuçlar vermesi sebebiyle, yapılacak çalışmalarda bu formun kullanılmasının daha uygun olduğunu ima etmektedir

Ayrıca Öz Etkinlik Ölçeği'nin Türkçe formunun geçerliliğini sınamak için üç ölçüm aracı daha kullanılmıştır.

Rotter'in İç-Dış Kontrol Odağı Ölçeği: Bireylerin kontrol beklentilerinin içsellik ya da dışsallık boyutunu değerlendirmeyi amaçlayan Rotter'in İç-Dış Kontrol Odağı Ölçeği'nin uyarlama, geçerlilik ve güvenilirlik çalışmaları Dağ [13] tarafından yapılmıştır. Ölçekteki her bir maddede a ve b harfleriyle gösterilmiş iki seçenek bulunmaktadır ve katılımcıdan kendisine en uygun olanını seçmesi istenmektedir. Toplam 29 maddesi bulunan ölçekten alınabilecek en düşük puan 0, en yüksek puan ise 23'tür. Düşük puanlar içsel, yüksek puanlar ise dışsal kontrolü işaret etmektedir. Ölçek daha önce de Türkiye'de yapılmış çeşitli araştırmalarda kullanılmıştır [19-21].

Rathus Atılganlık Envanteri: Kişilerin atılganlık davranışlarını ölçen Rathus Atılganlık Envanterinin Türkçe'ye adaptasyonu ise Voltan [14] tarafından yapılmıştır. Ölçeğin güvenilirliğine ve geçerliliğine dair kanıtlar elde edilmiştir. Toplam 30 maddesi bulunan ölçeğin Likert tarzı altılı yanıt kategorisi mevcuttur. Ölçekten elde edilebilecek en düşük puan -90, en yüksek puan ise +90'dır. Düşük puanlar çekingenlik, yüksek puanlar ise atılganlık ifadesidir. Bu ölçek de daha önce yapılmış bazı araştırmalarda kullanılmıştır [22-23].

EPQ'nun Nörotiklik Alt Ölçeği: Cantez [16] tarafından dilimize uyarlanan EPQ'nun, Nörotiklik Alt Ölçeği'nde toplam 23 madde bulunmaktadır. "Evet" ya da "Hayır" şeklinde cevaplanan ikili yanıt kategorisine sahiptir. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 0, en yüksek puan ise 23'tür. Bu ölçeğin Türkçe formunun kullanıldığı çeşitli araştırmalar mevcuttur [24-27].

II.3. İşlem

Uygulama için formlar katılımcılardan kolay ulaşılabilenlere elden, uzaklık dolayısıyla ulaşılamayanlara ise internet aracılığıyla dağıtılmıştır. Formlar kişilerin kendileri tarafından doldurulmuştur.

III. SONUÇLAR

Dilimize uyarlanan ölçeğin [2] psikometrik özelliklerini değerlendirmek üzere ilk önce madde analizi yapılarak ayırt edici olmayan maddelerin elenmesi hedeflenmiştir. Daha sonra ölçeğin güvenilirliği için iç tutarlılık analizi, geçerliliği için ise yapı geçerliliği yöntemleri kullanılmıştır. Analizlere yedi dolgu maddesi dahil edilmemiştir.

Ayırt ediciliklerini saptamak üzere 23 maddenin toplam puanla olan korelasyon katsayıları hesaplanmıştır. Kline [28] bir maddenin ayırt edici olarak değerlendirilebilmesi için, toplam puanla olan korelasyon katsayısının .20'nin üzerinde olması gerektiğini ifade etmektedir. Ölçekteki tek bir maddenin toplam puanla olan korelasyon katsayısı bu değer altında kalmıştır. "Başlangıçta pek de ilgili görünmeyen biriyle arkadaşlık kurmayı denerken kolaylıkla vazgeçmem" şeklinde ifade edilmiş olan bu madde ölçekten çıkarılmıştır. Geri kalan 22 madde ile hesaplanan Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı .84 olarak saptanmıştır.

Ölçeğin yapı geçerliliği için Varimax Temel Bileşenler metodu kullanarak faktör analizi yapılmıştır. Örneklemin yeterliliğini değerlendirmek üzere hesaplanan KMO katsayısının .91, faktör analizinin geçerliliğini

sınayan Bartlett testi sonucunun ise anlamlı ($p<.000$) olduğu görülmüştür. Sonuçlar örneklemin faktör analizi uygulamak için yeterli ve geçerli olduğunu göstermektedir [29]. İlk aşamada yapılan analiz sonucunda 7 faktörlü bir yapı elde edilmiştir. Ancak rotasyonlu olarak 2 faktör yapısından 7 faktöre kadar değişen modeller incelenmiştir. Bunun sonucunda 3 faktörün % 40 varyansı açıklayarak en anlamlı yapıyı oluşturduğu görülmüştür. Modelleri incelerken, .40'ın üstünde kalan faktör ağırlıkları göz önüne alınmıştır. Çift yüklemeye sahip olduğu için 23., bir faktöre .40'ın altında yüklediği için de 7. ve 27. maddeler dışlanmışlardır. Bu maddeler sırasıyla şöyledir: "Başarısızlık sadece benim daha fazla çalışmamı sağlar", "Kendim için önemli hedefler koyduğumda onlara nadiren ulaşıyorum" ve "Kendi kendime yetebilen bir insanım". Bu maddeler çıkartıldığında ölçekte 19 madde kalmıştır. Faktör analizi sonucunda ölçekte kalan maddeler ve faktör ağırlıkları Tablo.2'de sunulmaktadır.

Tablo.2'de de görüldüğü gibi, toplam üç faktörden oluşan ölçeğin ilk faktörünü 10 madde oluşturmaktadır. Yüklenen maddeler zorluklara atılma, onlarla savaşmayla ilgili olduğu için bu faktöre "Zorluklara Atılma-Mücadele" adı verilmiştir. Altı maddenin oluşturduğu ikinci faktör "İşe Başlama-Tamamlama" olarak adlandırılmıştır. Bu faktöre yüklenen maddeler bir işe başlayıp bitirinceye kadar uğraşmayla ilgilidir. Üçüncü ve son faktör olan "Sosyal Etkinlik" üç maddeden meydana gelmektedir. Bu boyutta yer alan maddeler yeni arkadaşlıklara başlamayla ilgilidir.

Tüm alt ölçeklerin madde-boyut toplam korelasyonları hesaplanmış ve bu katsayıların .20'den yukarıda olduğu saptanmıştır. Ayrıca, Cronbach Alfa Katsayıları hem ölçeğin tümü için tekrar, hem de alt ölçekler için ayrıca hesaplanmıştır. Diğer bir işlem, ölçeğin alt boyutlarla ve boyutların kendi aralarındaki korelasyon katsayılarını saptamaya yönelik olarak yapılmıştır. Bu sonuçlar Tablo.3'te görülmektedir.

Buna göre, ölçek alt boyutlarıyla ve tüm boyutlar da birbiriyle olumlu yönde ve anlamlı düzeyde ilişkilidir. Ölçeğin, en yüksek korelasyon gösterdiği alt boyut "Zorluklara Atılma Mücadele", en düşük korelasyon gösterdiği boyut ise "Sosyal Etkinlik"tir.

Yapı geçerliliğini belirlemeye yönelik bir başka işlem, ölçeğin ve alt boyutlarının İç-Dış Kontrol Odağı Ölçeği, Rathus Atılganlık Envanteri ve EPQ Nörotiklik alt ölçekleri arasındaki Pearson Çarpım Momentleri Korelasyon Katsayılarının hesaplanmasıdır. Bu yapılar arasındaki ilişkiler Tablo.4'te sunulmuştur.

Tablo.2. Ölçeğin Faktör Yapısı, Maddeleri ve Faktör Ağırlıkları

Faktörler	Madde No	Maddeler	Faktör Ağırlığı
Faktör 1 Zorluklara Atılma- Mücadele	12 ^a	Eğer bir şey çok karmaşık görünüyorsa denemeye bile kalkışmam.	.69
	20 ^a	Beklenmedik problemler ortaya çıktığında onlarla pek de iyi baş edemem.	.67
	11 ^a	Zorluklarla karşılaşmaktan kaçınıyorum.	.64
	22 ^a	Bana zor göründüklerinde yeni şeyleri öğrenmekten kaçınıyorum.	.56
	18 ^a	Yeni bir şey öğrenmeye çalışırken başlangıçta başarılı olamazsam, hemen vazgeçerim.	.55
	29 ^a	Kolay vazgeçerim.	.55
	30 ^a	Yaşantımda karşılaştığım sorunların çoğuyla baş edemiyordum gibiyim.	.50
	26 ^a	Bir şeyleri yapma yeteneğim konusunda kendime fazla güvenmem.	.48
	14 ^a	İlginç ama arkadaşlık etmesi zor olan biriyle tanıştıysam, arkadaşlık etme çabalarımı kısa zamanda keserim.	.43
24 ^a	Sosyal toplantılarda kendimi pek de iyi idare edemem.	.42	
Faktör 2 İşe Başlama- Tamamlama	4	Bir işi ilk seferinde yapamazsam da yapana kadar denemeye devam ederim.	.68
	8 ^a	İşleri tamamlamadan bırakırım.	.65
	16	Bir şey yapmaya karar verdiğimde hemen üzerinde çalışmaya başlarım.	.63
	2	Plan yaptığımda, gerçekleştireceğimden eminimdir.	.62
	15	Hoşlanmadığım ancak yapmam gereken işler varsa, bitirene kadar uğraşırım.	.59
3 ^a	Sorunlarımdan biri, yapmam gerektiğinde bir türlü işe girişmemektir.	.46	
Faktör 3 Sosyal Etkinlik	6 ^a	Yeni arkadaşlar edinmek benim için zordur.	.70
	28	Arkadaşlarımı, arkadaş edinme yeteneğim sayesinde kazandım.	.69
	10	Tanışmak istediğim biri olursa, onun bana gelmesini beklemektense ben ona giderim.	.42

* Tersine maddeler

Tablo.3. Ölçeğin ve Alt Boyutların İç Tutarlılıkları ve Kendi Aralarındaki Pearson Korelasyon Katsayıları

ALT BOYUTLAR ve ÖLÇEK	Alfa	1	2	3	4
1-Zorluklara Atılma- Mücadele	.79	1.00	44* (N=263)	37* (N=261)	90* (N=261)
2- İşe Başlama- Tamamlama	.72	-	1.00	.21* (N=265)	.73* (N=261)
3- Sosyal Etkinlik	.54	-	-	1.00	.56* (N=261)
4- Öz Etkinlik Ölçeği	.82	-	-	-	-

* p<.01

Tablo.4. Ölçeğin Diğer Ölçeklerle Olan Pearson Korelasyon Katsayıları

ALT BOYUTLAR ve ÖLÇEK	Kontrol Odağı Ölçeği	Atılganlık Envanteri	EPQ Nörotiklik
Zorluklara Atılma-Mücadele	-.32** (N=168)	.48** (N=129)	-.32** (N=203)
İşe Başlama-Tamamlama	-.14 (N=172)	.23** (N=131)	-.25** (N=207)
Sosyal Etkinlik	-.18* (N=171)	.43** (N=129)	-.19** (N=206)
Öz Etkinlik Ölçeği	-.31** (N=167)	.50** (N=127)	-.36** (N=202)

* p<.05 ** p<.01

Tablo.4'te görüldüğü üzere Öz Etkinlik Ölçeği'nin, geçerliliği belirlemek üzere kullanılmış olan diğer üç ölçüm aracıyla da olan korelasyonları anlamlıdır. Beklendiği üzere, ölçeğin atılganlıkla olan ilişkisi pozitif yönde, kontrol odağı ve nörotiklik yapılarıyla olan ilişkisi ise negatif yöndedir. Alt ölçeklerin de diğer üç ölçekle olan ilişkileri, ölçeğinin bütününe bu üç ölçüm aracıyla olan ilişkisiyle aynı yöndedir. Yalnızca ikinci faktör olan "İşe Başlama-Tamamlama" alt ölçeğiyle Kontrol Odağı arasındaki korelasyon anlamsızdır ($p < .10$).

Güvenilirlik ve geçerlilik analizlerinden sonra aldığı son haliyle, ölçeğin tümü ve faktörleri için elde edilen ortalama ve standart sapma değerleri Tablo 5'te sunulmuştur. Ayrıca bu tabloda ölçekten ve alt boyutlardan elde edilebilecek minimum ve maksimum değerler de görülebilir.

Tablo.5. Ölçeğin ve Faktörlerin Tanımlayıcı İstatistikleri Sayısal Özellikleri

ALT BOYUTLAR ve ÖLÇEK	N	Min.	Maks.	Ort.	Std. Sapma
Zorluklara Atılma-Mücadele	263	10	50	38.8	6.3
İşe Başlama-Tamamlama	267	6	30	23.5	3.8
Sosyal Etkinlik	265	3	15	10.3	2.2
Öz Etkinlik Ölçeği	261	19	95	73	9.8

Ölçeğin yaş ve cinsiyet değişkenleriyle olan ilişkisi de incelenmiştir. Öz etkinlikle yaş arasındaki korelasyon negatif yönde ve anlamsızdır ($r = -.05$, $p > .05$). Öz etkinliğin cinsiyetle olan ilişkisi t testiyle incelenmiş ve kadın ve erkeklerin bu özellik açısından farklılaşmadığı görülmüştür ($t(256) = .95$, $p > .05$).

IV. TARTIŞMA

Bu çalışmada, Sherer ve diğerleri [1] tarafından geliştirilmiş olan Öz Etkinlik Ölçeği'nin Türkçe'ye uyarlaması ve psikometrik özelliklerinin sınanması amaçlanmıştır. Bu doğrultuda ölçek Türkçe'ye adapte edilmiştir ve çeşitli sektörlerde görev yapan beyaz yakalı örneklem grubuna uygulanmıştır.

Elde edilen verilere güvenilirlik ve geçerlilik analizleri yapılmıştır. Geçerliliğe yönelik olarak yapılan faktör analizi sonucunda, üç faktörlü bir yapı ortaya çıkmıştır. Bu faktörler "Zorluklara Atılma-Mücadele", "İşe Başlama-Tamamlama" ve "Sosyal Etkinlik" olarak isimlendirilmiştir. Bu faktör yapısı orijinaliyle aynı olmamakla beraber, ölçeğin yapılandırılması sırasında dikkate alınmış alanları temsil etmektedir [1]. Ayrıca bu araştırmacılar, genel öz etkinliğin, başlatma-devam ettirme ve zorluklara direnme şeklinde iki parçaya bölünebileceğine dair kanıtlar olduğunu ifade

etmektedirler. "Genel Öz Etkinliğin" içindeki bu iki faktör, bu çalışmada ortaya çıkan "Zorluklara Atılma-Mücadele", "İşe Başlama-Tamamlama" faktörleriyle paralellikler taşımaktadır. Dolayısıyla faktör analizi sonucu çıkan üç faktörlü yapı, testin yapılandırılma sürecine uygunluk göstermektedir.

Faktörlerin ölçeğin bütünüyle ve birbirleriyle olan anlamlı ilişkileri de geçerlilik için önemli veriler sağlamaktadır. Ölçeğin yine yapı geçerliliğine ilişkin olarak İç-Dış Kontrol Odağı Ölçeği, Rathus Atılganlık Envanteri ve EPQ Nörotiklik Alt Ölçeği ile gerçekleştirilen korelasyon analizleri, ölçeğin bu yapılarla arasındaki korelasyon katsayısının yüksek olduğunu göstermiştir. Orijinal ölçeğin iç kontrol odağıyla ve atılganlıkla olan ilişkisi daha önceki çalışmalarda da kanıtlanmıştır [1,12].

Ölçeğin ve faktörlerin güvenilirliği için iç tutarlılık katsayısı ayrı ayrı hesaplanmıştır. Ölçeğin faktörlerinin iç tutarlılığı incelendiğinde ilk iki faktörün güvenilir olduğu, "Sosyal Etkinlik" boyutunun güvenilirliğinin ise diğerlerine göre daha düşük ve sınır düzeyde olduğu görülmüştür. Bu durum bu faktörün bir alt ölçek olarak kendi başına kullanılmasından ziyade ölçeğin bütünü içinde değerlendirilmesinin daha doğru olacağını işaret etmektedir. Sherer ve diğ. [1] de "Genel Öz Etkinlik" boyutunun "Sosyal Öz Etkinlikten" daha kullanışlı bir alt ölçek olduğunu ifade etmişlerdir. Testin son halinin Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı .82 olarak saptanmıştır. Bu değer ölçeğin iç tutarlılığa dayalı güvenilirliğinin yüksek olduğuna işaret etmektedir [30].

Ölçeğin yaş ve cinsiyet değişkenleriyle olan ilişkisi de incelenmiştir. Öz etkinliğin yaşa ve cinsiyete göre değişmemiş olması bu özelliğin cinsiyete göre farklılaşmayan ve nispeten durağan bir kişilik yapısı olduğuna işaret ediyor olabilir.

Sonuçlar, bu çalışmada ortaya çıkan 19 maddelik ölçeğin güvenilir ve geçerli bir ölçek olduğuna işaret etmektedir. Türkçeye kazandırılmış olan bu ölçek terapi, sağlık, okul başarısı, liderlik, çalışma hayatı gibi alanlarda yürütülecek araştırmalar için etkin bir veri toplama aracı olarak kullanılabilir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- [1] Sherer, M., Maddux, J.E., Mercandante, B., Prentice-Dunn, S., Jacobs, B. & Rogers, R. W. (1982). The Self-Efficacy Scale: Construction and validation. *Psychological Reports*, 51, 663-671.
- [2] Cesur, S. ve Özalp Türetgen, İ. (2004). Öz Etkinlik Ölçeği'nin Türkçe'ye uyarlama çalışması. *XIII. Ulusal Psikoloji Kongresi'nde sunulacak bildiri*, İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul.

- [3] Bandura, A. (1977). Self-efficacy: Toward a unifying theory of behavioral change. *Psychological Review*, 84(2), 191-215.
- [4] Bandura, A. (1982). Self-efficacy mechanism in human agency. *American Psychologist*, 37(2), 122-147.
- [5] Shelton, S.H. (1990). Developing the construct of general self-efficacy. *Psychological Reports*, 66, 987-994.
- [6] Singer, M. (1990). Cognitive correlates of adolescents' aspirations to leadership: a developmental study. *Journal of Adolescence*, 13, 143-155.
- [7] Singer, M. (1991). The relationship between employee sex, length of service and leadership aspirations: a study from valence, self-efficacy and attribution perspectives. *Applied Psychology: An International Review*, 40(4), 417-436.
- [8] Smith, J.A. & Foti, R.J. (1998). A pattern approach to the study of leader emergence. *Leadership Quarterly*, 9(2), 147-160.
- [9] Trent, J.M. & Schraeder, M. (2003). A practical perspective on the self-efficacy of middle-managers. *Development and Learning in Organizations*, 17(4), 4-6.
- [10] Mutlu, S. (2003). Öz yeterlilik, eşitlik duyarlılığı ve çalışma tutumları arasındaki ilişki. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme ABD, İstanbul
- [11] Gözümlü, S. (1999). Öz Etkililik-Yeterlik Ölçeği'nin Türkçe formunun yapı geçerliliği: Öz etkililik-yeterlik ile stresle başa çıkma algısı arasındaki ilişki. *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokul Dergisi*, 2(1), 35-42.
- [12] Sherer, M. & Adams, C.H. (1983). Construct validation of The Self-Efficacy Scale. *Psychological Reports*, 53, 899-902.
- [13] Dağ, İ. (1991). Rotter'in İç-Dış Kontrol Odağı Ölçeği'nin üniversite öğrencileri için güvenilirliği ve geçerliliği. *Psikoloji Dergisi*, 7(26), 10-16.
- [14] Voltan, N. (1980). Rathus Atılganlık Envanteri geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Psikoloji Dergisi*, 10, 23-25.
- [15] Eysenck, H.J. & Eysenck, S.B.G. (1975). Manual of the Eysenck Personality Questionnaire. Hodder and Stoughton Pub.
- [16] Cantez, E. (1984). Türkiye'de kullanılan bazı testlerin uygulamalarından elde edilen sonuçlar: Eysenck Şahsiyet Testi ile Değerlerin Tetkiki Testi. *İstanbul Üniversitesi Tıbbi Psikoloji Çalışmaları*, 14, 53-63.
- [17] Gözümlü, S. ve Aksayan, S. (1999). Öz Etkililik-Yeterlik Ölçeği'nin Türkçe formunun güvenilirlik ve geçerliliği. *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokul Dergisi*, 2(1), 21-34.
- [18] Erkuş, A. (2003). *Psikometri Üzerine Yazılar*. Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.
- [19] Hacimusaoğlu, K. (1990). Kişilik özellikleri ve yöneticilere uygulanması. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- [20] Tükel, R. ve Gök, Ş. (1996). Kontrol odağının yaş, anksiyete ve depresyon ile ilişkisi. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 7(1). (<http://www.turkpsikiyatri.com>). [16-07-2004].
- [21] Erol, A., Toprak, G. ve Yazıcı, F. (2002). Üniversite öğrencisi kadınlarda yeme bozukluğu ve genel psikolojik belirtileri yordayan etkenler. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 13(1), 48-57.
- [22] Öner, N. (1997). *Türkiye'de Kullanılan Psikolojik Testler*. 3. Basım. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- [23] Giray, A. (1998). Tip A Davranış Örüntüsü ve Kroner Kalp Hastalıkları Üzerine Bir Çalışma. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.
- [24] Bulduk, S. (1997). Learned helplessness and the role of the extroversion level. *18th. Stress and Anxiety Research Society'de sunulmuş poster*. Henrich-Heine Uni. Düsseldorf.
- [25] İşsever, H., Önen, L., Tan, O., Dişçi, R. ve Yardımcı, O. (2001). Examination of personel factors at work accidents in a construction yard. *Medical Bulletin of Istanbul Medical Faculty*, 34(1), 70-75.
- [26] Bulduk, S. (2002). Öğrenilmiş çaresizliğin genellenme sorunu: Görev etkisi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 17(50), 77-88.
- [27] Ünsal, P. & Caliskur, A. (2004). The effect of selectors' neuroticism on job application outcomes. *Personality and Individual Differences*, 37(6), 1113-1118.
- [28] Kline, P. (1986). *A Handbook of Test Construction. Introduction to Psychometric Design*. London: Methuen & Co Ltd.
- [29] Akgül, A. (1997). *Tıbbi Araştırmalarda İstatistiksel Analiz Teknikleri: SPSS Uygulamaları*. Ankara: Yüksek Öğretim Kurumu Matbaası.
- [30] Ünsal, P. (2003). *Örgütsel Araştırmalarda Anket Yöntemi*. İstanbul: Çantay.

Teşekkür: Çeviri işlemlerindeki yardımları için Yrd. Doç. Dr. Pınar Ünsal'a ve Yrd. Doç. Dr. Sevtap Cinan'a teşekkürlerimizi sunarız.

Sevim CESUR (cesur@istanbul.edu.tr) is an Assistant Professor at Istanbul University, Faculty of Letters, Psychology Department. She has PhD of Psychology at Istanbul University Social Sciences Institute. Her research areas include developmental social psychology, moral development, psychometry.

İlknur ÖZALP TÜRETGEN (ilknuroz@istanbul.edu.tr) is a research assistant at Istanbul University, Faculty of Letters, Psychology Department. She has a master degree at Istanbul University Social Sciences Institute and currently doing her PhD at the same Institute. Her research areas include leadership traits, personnel selection, psychometry.